

Samlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 108 1987

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth

Lund: Louise Vinge, Ulla-Britta Lagerroth

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Vivi Edström

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Box 1909, 751 49 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör var väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet.

ISBN 91-22-01233-8 (häftad)

ISBN 91-22-01235-4 (bunden)

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala 1988

där de olika författarskapen – sammanfattade i innerspalternas bibliografiska upplysningar – tecknas mot bakgrund av samhällsmiljö och samhällsförändringar. Om nya grepp har redan talats. Ytterligare ett viktigt, nytt grepp är utblicken mot vad som kallas världen utanför Europa. Här bjuds avsnitt om Kinas och Japans litteraturer, om Korea och Vietnam i skuggan av Kina, om indiska och polynesiska litterära traditioner, om den muntliga litteraturen av ballader och epos i Mongoliet. Dessa fristående exposéer kan självfallet inte fogas in i den löpande berättelsen om de västerländska förhållandena och får bilda motsatser och kontraster oftare än paralleller. Ändå har försöket med detta vidgade perspektiv varit väl värt att göra. Medan Schücks Allmänna litteraturhistoria från 1920-talet ännu var helt Europacentrerad skedde en nysatsning med den *Litteraturens världshistoria* i tolv band som Gyldendals och Norstedts gav ut på 1970-talet. Redan där inkallades specialister för att teckna den utomeuropeiska litterära kartan. Man kan se denna horisontvidgning som ett tecken på kulturella integrationstendenser i tiden, utan motsvarigheter i förkrigsvärlden.

Till den nya tiden hör den nya litteraturhistorien också genom sin bildrikedom. Den speglar den bildglädje, kanske det bildbehov, som finns i de nya mediernas värld. Man kan återigen jämföra med Schücks Allmänna litteraturhistoria, som på sina kompakta över tre tusen sidor inte bjöd på någon enda bild. Det är emellertid inga mästerverk från de olika konstperioderna som vi inbjuds att betrakta. Syftet är inte att parallellisera det litteraturhistoriska och konsthistoriska skenet, inte att jämför litterära och konstnärliga epokstilar; det avviker från det försök som en gång gjordes av Gunnar Tideström i *Dikt och bild*. Bilderna har främst valts för att konkret illustrera samhällsmiljöer och samhällsförändringar. En affärsskylt från franska revolutionen, en teckning av ett slavskepp från 1810-talet, bilden av en snällpress använd vid The Times vid samma tid eller en bild av Napoleons tronsal i Fontainebleau – sådana illustrationer ger onekligen saklig och tankvärd information.

Men risken föreligger att bilderna, ofta på helsidor och i färg, inkräktar på textmängden. Bildrikedomen har bland annat gått ut över citaten, som är påfallande sparsamma. Inte i ett sådant kapitel som det av Kurt Johannesons lärda penna präglade om Shakespeare. Där får citaten ur dramerna genomgående konkretisera ett grundläggande tema i författarskapet: om skenet som bedrar, om kärlekens och maktens bländverk, om människan underkastad illusionen. Däremot blir citattorkan ödesdiger i verkets fjärde del, den som handlar om upplysning och romantik. Varken Goethe eller Schiller, Hölderlin eller Heine, varken William Blake, Shelley eller Keats blir karakteriserade med hjälp av citat ur deras lyrik. Slumpen snarare än allvarliga överväganden har åstadkommit att vi får hela sex rader i originaltappning av Victor Hugo, fyra rader av Lamartine och två hela strofer av Robert Burns, för säkerhets skull både på engelska och i svensk översättning.

Med sin inriktning på samhällshistoria och samhällsförändringar mer än på textinterpretation och estetisk analys är den nya litteraturhistorien kanske en typisk produkt av en tid som lämnat nykritiken bakom sig. De litteraturstudier som i framtiden hämtar sina kunskaper ur detta arbete kommer att, rustade med mycken bakgrundskunskap, läsa de texter som väl ändå – enligt gårdagens

och recensentens värdering – ger litteraturhistorien som genre dess egentliga raison d'être.

Carl Fehrman

Den svenska litteraturen. 1. Från forntid till frihetstid. Redaktion Lars Lönnroth Sven Delblanc. Bonniers 1987.

Översiktsverken alltifrån Atterbom till Schück om svensk litteratur har på senare år kommit i fokus. Man kan undra om stationerna på den forsatta vägen från Schück till Lönnroth och Delblanc – men också till Bernt Olsson och Ingemar Algulin; deras utmärkta enbandsvolym *Litteraturens historia i Sverige* (Norstedt 1987) ter sig väl anpassad för den akademiska undervisningen – skall inbjuda till en likartad framtida begrundan. Illustrerad svensk litteraturhistoria hette Schück & Warburgs flerbandsverk (andra omarb. o. utvidgade uppl. 1911–1916), vars första del, Sveriges litteratur till frihetstidens början, helt var författad av Schück. Verkets titel signalerade att illustrationsmaterialet och överhuvud den konstnärliga utstyrelsen var av hög klass. Schück inledde med en bred skildring av folkvandringstiden, där Ynglingatal på slutsidorna sägs förutsätta svenska sägner, sagor och dikter. Vad våra runstenar har att lära oss om vikingatidens svenska dikt får bilda bakgrund för en redogörelse för den dansk-norska och isländska litteraturen från samma skede och för reflexioner kring frågan om en dåtida »fælleslitteratur» i Norden. När Richard Steffen i Svenska litteraturens historia (I, ny omarb. uppl. 1929) tar hand om forntid, medeltid och reformationstidevarvet har han ett snävare utrymme till buds. Schück kommer igen och tecknar i en tredje, delvis nyskriven upplaga av Illustrerad svensk litteraturhistoria (I, 1926) forntidens historia i ett avsnitt nära tio gånger så omfattande som Sv. B. F. Janssons inledande parti i Ny illustrerad svensk litteraturhistoria. Jansson inskränker sig nästan helt till runinskrifternas vittnesbörd.

Bonniers slår nu på stort med *Den svenska litteraturen*, ett sexbandsverk med en samlad bibliografi som en ytterligare, fristående del. I Olsson & Algulins teamwork visar sig de avslutande »litteraturanvisningarna» påfallande väl utformade. Illustrationsmaterialet i *Den svenska litteraturen* är närmast överdådigt och man har bara att salutera Andreas Ydring för verkets grafiska form. Det hindrar inte att man på likartade grunder som Carl Fehrman i hans recension ovan av *Litteraturens historia* frestas ifrågasätta den tillämpade typografiska tekniken. Och man drar sig till minnes Thure Stenströms lätt försmädliga kommentar i Sv.D. (4/9 1987) till »denna glada bilderbok»: »Men vart tog tugga vägen?» Liksom en gång i Illustrerad svensk litteraturhistoria är bilderna givetvis till en del i färg. Bildtexterna, enkannerligen de s. k. notiserna, formar sig särskilt under Sven Delblancs penna till fängslande miniatyrporträtt och mustiga skrönor. Delblancs medverkan i den första volymen inskränker sig i övrigt till ett avsnitt om Stiernhielm – renässansförfattaren. »Utan Georg Stiernhielm och hans mästerverk skulle 1600-talets svenska litteratur vara förödmjukande fattig», reflekterar Delblanc som i en slutharang om denne utan blygsel offerar åt en patriotisk vältalighet. Sven Delblanc anställer också tillsammans med Lars Lönnroth några inledande betrak-

telser över det litterära »kulturarvets» position i våra dar och om den »pluralistiska brokighet» som det nya samlingsverket i metodhänseende företer. Vad det framför allt gällt har varit att lyfta fram de ännu levande texterna, deklarerar de båda redaktörerna. Det är en princip som för det behandlade skedet, från Rökstenen till Runius, inte kan ha tett sig helt lätthanterlig.

Av genuint svensk diktning från forntiden tycks numera nästan intet av betydelse återstå, framhåller Lars Lönnroth i sin periodöversikt Forntid och medeltid. När han försöker beskriva hur »forntidens muntliga kulturmiljö kunde vara beskaffad» anlitar han islänningarnas vittnesbörd. Rubriken Ättesamhällets textvärld markerar verkets metodiska målsättning. Rökstenen som Schück ingående uppehöll sig vid, betecknas som »den i särklass märkligaste av de litterära texter som bevarats från svensk forntid». Däremot bestrids i anslutning till modern historieforskning att Ynglingatals berättelser om kung Domalde och andra återgår på svensk tradition. I och med landskapslagarna har Lönnroth emellertid liksom förut i fråga om runstenarna fast mark under fötterna. Sedan Anders Piltz i ett koncentrerat, välavvägt avsnitt redojort för Medeltidskyrkans genrer tar Lönnroth åter vid och karakteriserar livfullt under den välfunna rubriken Det höviska tilltalet Eufemiavisornas och balladernas ideala textvärld. Åt balladforskning ägnas det lilla avslutande stycket.

Den drygaste uppgiften har emellertid Kurt Johannesson denna gång tagit på sig i och med de fyra avsnitt där han rör sig från Reformation och renässans till Karolinsk barock. När Johannesson med sedvanlig brio och sakkunskap också ställer i förgrunden Ordets stridsmän under Gustav Wasa och Latinsk skolpoesi – den nylatinska poesin som uppstod i hela Europa på 1500- och 1600-talen har aldrig fått sin rättmätiga plats i vår tids litteraturhistoria, förklarar Johannesson – försummar han inte att erinra om det *talade* ordets betydelse vid samma tid. »Denna muntliga tradition var ett system med sina egna genrer och 'litterära' ideal, från rykten och skabrösa historier till visor, ordspråk och berättelser av skilda slag. Det framstår i dag som en av forskningens viktigaste uppgifter att så långt som möjligt rekonstruera denna muntliga tradition i hela dess bredd och variation.» I en studie över Privatlivets litteratur försöker så Stina Hansson inringa en kategori som bestod av tidsfördrivsböcker som hon säger, men också av andaktslitteratur; en flödande tillfällesdiktning faller likaså in under samma rubrik. Gunilla Dahlberg åter får på ett knappt utrymme teckna det svenska teaterlivet från skolscenen till Lejonkulan.

I nära nog lyxförpackning erbjuder första delen av *Den svenska litteraturen* en lustresa genom vår litteratur under dess första niohundra år. I Schücks efterföljd redogörs föredömligt för en begynnande bokproduktion liksom för nya litteraturmiljöer, nya läsarkategorier.

Ulf Wittrock

Erland Lagerroth: *Mot en ny vetenskap*. Studentlitteratur, Lund 1986.

Erland Lagerroth har gett ut ännu en bok där han fortsätter sitt arbete för en förnyelse av svensk litteraturvetenskap. För den som känner hans författarskap innehåller

den nya boken knappast några innehållsliga överraskningar. Huvudintresset är och förblir tolkning och tolkningsteorier, och Lagerroths ihärdiga kamp mot det litteraturvetenskapliga etablissemangen är i mycket en kamp för ämnets hermeneutiska dimension.

Lagerroth har underkastat sin bok en logisk och konsekvent disposition och innehållsförteckningen lovar en rad spännande temata och utvecklingar som skall belysa huvudtemat: ett nytt paradigm för humanistisk vetenskap.

Den första avdelningen presenterar bokens fixstjärna, Törnebohms paradigmatteori och i anslutning till det en diskussion av andra relevanta vetenskapsteoretiker som Kuhn och Thomas Brante. En andra del innehåller recensioner av böcker som Lagerroth inspirerats av och finner av värde även för litteraturvetenskapens förnyelse. Här kommer en av Lagerroths förtjänster som forskare fram, hans produktiva nyfikenhet och förmåga att hämta vetenskaplig näring från oväntat håll. Hans förhållande till den nya fysiken är det bästa exemplet härvidlag. En tredje avdelning slutligen är tänkt som en sammanfattning och applicering av bokens idéer på det egna området, litteraturvetenskapen.

Nu måste man nog konstatera att boken inte är det gedigna bygge fasaden lovar. Med en generande envishet upprepas såväl huvudidéer som enskilda synpunkter och formuleringar. När man har läst några av artiklarna har man tillgodogjort sig substansen i alla. I och för sig är detta lätt att förklara, *Mot en ny vetenskap* är en klippbok som mest består av recensioner från dagspress och tidskrifter vid sidan av några opublicerade texter och ett par föredrag och föreläsningar. Men den förklaringen ursäktar inte Lagerroths till synes fullständiga oförmåga eller ovilja att redigera materialet. Till och med opublicerat material som inte tillför boken något nytt har han tagit med. Det gränsar till nonchalans mot läsaren att tillåta sig en sådan redundans.

En annan och kanske viktigare invändning mot denna litteraturvetenskapliga program- och kampskrift gäller det drag av »teoretisk journalistik» som vidlåder den från första till sista sidan. Klippboks-karaktern kan anföras som ursäkt även här, men man undrar varför det i hela denna bok på drygt 300 sidor inte finns en enda artikel som ger intryck av att vara skriven för en läsare med litteraturteoretisk kompetens. Det är något mycket motsäggande över en bok i ämnet »litteraturvetenskapens och humanioras teoretiska förnyelse» som inte självklart förutsätter en litteraturteoretisk och vetenskapsteoretisk orientering hos sina läsare. Lagerroths journalistik vänder sig till en publik utanför disciplingränserna.

Redan i förordet uppenbarar sig en typ av anomali som nog sammanhänger med denna ytlighet: Å ena sidan uttryck, mer eller mindre vältaliga, för mycket stora anspråk vad gäller bokens vikt för vetenskap i allmänhet och litteraturvetenskap i synnerhet. Å andra sidan en närmast generande upptagenhet av trivialiteter. Å ena sidan formuleringar som denna:

»Det nya paradigmet innebär en ny syn på vetenskapen, dess innebörd, funktion och målsättning, men tillika en annan syn på världen och människan, historien och samhället. [...] Ytterst kan en sådan förändring föra med sig ett annat sätt att leva, en ny livsform – för individen och för samhället.» (9)